

pret van deze feestbundel niet bederven, want voor een aantal interessante artikelen over vrouwen en recht in de afgelopen honderd jaar kan de lezer er nog steeds terecht.

Manon van der Heijden

G. Kurgan-van Hentenryk, ed., *Un pays si tranquille. La violence en Belgique au XIXe siècle* (Faculté de philosophie et lettres. Histoire CVII; Brussel: Editions de l'Université de Bruxelles, 1999, 256 blz., Bf 850, -, ISBN 2 8004 1209 7).

Deze bundel verdient in de eerste plaats veel lof. Al was het maar omdat nu voor het eerst een aantal artikelen over de geschiedenis van het geweld in het negentiende-eeuwse België in één boekdeel te vinden is. Dat de bijdragen bovendien stuk voor stuk geschreven zijn door auteurs die bijzonder vertrouwd zijn met de thematiek, verhoogt zeker de waarde. Geen haastig schrijfwerk in deze bundel, maar zeer gestoffeerde en doordachte stukken, die bovendien worden ingeleid door een uitgebreid historiografisch overzichtsartikel (Xavier Rousseau), en uitgeleid met een reeks conclusies (Ginette Kurgan-van Hentenryk). Zoals het hoort dus. De auteurs proberen in hun bijdragen niet te vergeten dat er één algemene vraagstelling aan de basis ligt van het geheel. Die werd geformuleerd door de 'Commission internationale d'histoire des mouvements sociaux et des structures sociales' naar aanleiding van het internationaal historisch congres in Oslo (2000), waar een syntheserapport is gepresenteerd op basis van nationale rapporten. De voorliggende bundel is het resultaat van een studiedag waarop het Belgische rapport werd voorbereid.

Internationaal werd als thema opgegeven: 'Van sociaal geweld naar politiek geweld, 19e-20e eeuw'. Wat met die titel echter precies bedoeld wordt, is niet meteen duidelijk. Wordt er verwezen naar de toenemende controle door de staat op het geweld, en de monopolisering van het legitiem geweld in de handen van de overheid? Of moet men 'politek geweld' letterlijker interpreteren als de inzet van gewelddadige middelen in de politieke strijd? In de eerste zes bijdragen gaat het vooral over die eerste vraag, terwijl de drie volgende stukken een engere definitie van politiek geweld hanteren. De bundel valt dan ook uiteen in twee, qua omvang ongelijke, delen.

In het eerste deel wordt de aandacht vooral gericht op de juridische repressie van allerlei vormen van geweld. Het uitgangspunt is dat criminaliteit slechts bestaat omdat er een strafwet is die vormen van gedrag criminaliseert. De auteurs zijn het erover eens dat het weinig zin heeft om te spreken van 'reëel geweld', los van het criminaliseringsdiscours en de actie van het juridisch apparaat. Marie-Sylvie Dupont-Bouchat beschrijft hoe de overheid in de loop van de negentiende eeuw steeds minder geweld tolereert. Door een bijstelling van de Napoleontische *Code pénal* tracht men te verhinderen dat bepaalde vormen van geweld (zoals seksueel geweld of geweld tegen kinderen) onbestraft blijven. De kwantitatieve bijdragen (van Axel Tixhon en Ginette Kurgan-van Hentenryk en anderen) bevestigen dit beeld: het totaal aantal zaken neemt beduidend toe, minder processen eindigen met een vrijspraak, het aandeel van het fysiek geweld neemt af ten voordele van andere vormen van geweld (seksueel geweld bijvoorbeeld). Door de minimumstraffen te verlagen, krijgt de rechter een fijner instrument in handen om bijvoorbeeld ook minder ernstige delicten te penaliseren. Parallel hiermee worden zaken onttrokken aan de juryrechtspraak (het hof van assisen) en toegewezen aan de beroepsrechters van de correctionele rechtbank die minder geneigd waren tot vrijspraak.

Dat de magistraten anders reageerden dan 'het volk', blijkt eveneens uit de bijdrage van Geoffroy le Clercq over de perceptie van seksueel geweld. In deze en de volgende bijdrage

(Valérie Piette over kindermoord door vrouwelijke dienstboden) maken de cijfers wat meer plaats voor kwalitatieve analyses. Vooral het historisch-antropologische onderzoek van Le Clercq verdient aandacht. Via enkele procesdossiers reconstrueert hij hoe in de dorpen van het Naamse platteland op pedofilie en seksueel geweld wordt gereageerd. De sociale verhoudingen in de dorpsgemeenschap zijn bepalend voor de afwikkeling van de zaak.

De bijdragen van Philippe Raxhon, Gita Deneckere en Luc Keunings — het tweede deel — hebben het over de rol van het geweld in de arbeidersbeweging en de sociale strijd. Bij Raxhon gaat het over het discours (namelijk over de verwijzingen naar de Franse revolutie bij Luikse socialistische voormannen), terwijl bij Deneckere (de Gentse arbeidersbeweging) en Keunings (Brusselse manifestaties voor het algemeen stemrecht in 1893) ook concrete acties en de repressie ervan ter sprake komen. Het blijkt dat de socialistische leiders zeer ambigu stonden tegenover het gebruik van geweld: enerzijds werd er wel bedreigd en opgehitst, anderzijds waren de leiders belangrijk in het kanaliseren van de onvrede en het zoeken naar vreedzame (en efficiënte) oplossingen voor conflicten.

De klemtoon ligt in de bundel op de toenemende repressie van het geweld, op het staatsmonopolie en op het zedelijk beschavingsoffensief. Daarmee wordt er gekozen voor de meest voor de hand liggende benadering en dreigt men wat te vervallen in een vlak, repetitief en lineair verhaal. Ik had graag wat meer gelezen over de ophemeling van het geweld in een eeuw waar katholieken zich graag *miles christi* noemden, waarin de idee doordrong dat te sterven voor volk en vaderland een eer was, en waarin de oorlog gedemocratiseerd werd. Vermoedelijk hadden de auteurs dan ook wat meer aandacht gehad voor het nieuwe discours over mannelijkheid en viriliteit, en was er meer geprofiteerd van recente inzichten in gendergeschiedenis. Daar ligt nog een belangrijk terrein open voor nieuw onderzoek.

Henk de Smaele

M. van der Plas, *Daarom, mijnheer, noem ik mij katholiek. Biografie van Anton van Duinkerken (1903-1968)* (Amsterdam: Anthos, Tielt: Lannoo, 2000, 643 blz., f89,50, ISBN 90 414 0303 5 (Anthos) en ISBN 90 209 3513 5 (Lannoo)).

Anton van Duinkerken, pseudoniem van Willem Asselbergs, was één van de weinige katholieken die in het Nederlandse cultuurleven in eigen kring zo goed als daarbuiten brede bekendheid genoot. In de herinnering leeft hij met name voort door zijn rol in de turbulente jaren dertig als opponent van Menno ter Braak en als leider van een groep literaire jongeren rond het katholieke, culturele maandblad *De Gemeenschap*. Als essayist dus, en minder, veel minder als dichter, hoewel hij dat levenslang als het hoogst bereikbare bleef nastreven en ook metterdaad de nodige dichtbundels op zijn naam bracht. Maar het schrijven van essays en gedichten levert zelden een goed belegde boterham op en zodoende moest hij langs andere weg in het levensonderhoud van zichzelf en zijn grote gezin voorzien: als medewerker en redacteur van het dagblad *De Tijd* en later als hoogleraar Nederlandse letterkunde aan de Nijmeegse universiteit. De associaties die met het noemen van zijn naam verbonden zijn betreffen echter heel wat meer dan de genoemde betrekkingen. De man beschikte over een enorme eruditie, een ijzersterk geheugen en een *flux de bouche* als geen ander, zodat hij een veel gevraagd medewerker aan hele reeksen weekbladen en periodieken werd, katholieke en niet-katholieke, en ook als redenaar bij alle mogelijke gelegenheden succes op succes stapelde. Onwankelbaar en naarmate de tijd vorderde zelfs nogal conservatief in geloofszaken en zo loyaal mogelijk